

Folytatjuk sorozatunkat, melyet ugyan a színházfinanszírozás problémáinak áttekintése céljából kezdtünk, de – ahogy ez történni szokott – konkretizálta, szűkítette, élesítette önmagát. Látható, hogy immár elsősorban az alternatívnak nevezett színházi formációk működési anomáliái kerülnek előtérbe – és körvonalazódnak bizonyos megoldási lehetőségek is. Részint a finanszírozásban készülnek nagyobb mérvű emelésre azok, akiknél a pénztárca van, részint körvonalazódik egy „inkubátorház” létrehozásának esélye. Ezúttal Goda Gáborral, az Artus Stúdió igazgatójával közlünk interjút. – A szerk.

Természetesen örültek vagyunk

■ INTERJÚ GODA GÁBORRAL ■

– A kortárs kultúra független társulatokat és a modern táncművészet képviselőit magában foglaló szelete – amelyet gyakran „az alternatívokként” emlegetünk – olybá tűnik, mintha a kőszínházi szisztémához hasonlóan „minisztruktúráként” működne. Sőt, miközben ugyanúgy egy szinte változatlan, állandó keretet osztanak fel köztük, a finanszírozásban talán szerepet játszik valamifajta hierarchia is. Így van ez?

– Szerintem a dolog egyáltalán nem így működik. Egyrészt a független közegben soha nincs annyi pénz, hogy biztonságosan lehessen embereket fizetni. Idősebb csapatok esetleg tudnak fizetést osztani, de ez sohasem fedezi a nyugdíjat és a társadalombiztosítást. Tehát nincs semmiféle egzisztenciális jövőkép; a legtöbb, amit mondhatunk, hogy egy kicsit jobban sikerül a túlélést kivitelezni, legalábbis a korábbiakhoz képest. Ez mindenképpen lényeges különbség. Nagyságrendekkel kisebb összegekről van szó: ha a független közegben egy társulat tíz-tizenöt milliót kap, az a csúcs. Maximum erről álmodhat minden kezdő csapat. Ezt lehet összehasonlítani a kőszínházak két-háromszáz milliós (vagy nagyobb – a szerk.) költségvetésével, ahol az épület fenntartásához szükséges negyven-hatvan fős személyzet kifizetése nagyon sokba kerül.

– Az Artus teljes gyárépületet tart fenn. Meddig viselhető el ez a teher személyzet nélkül?

– A társulat tagjai maguk tartanak rendet. Aki vendégként játszik nálunk, beül a kasszába is. A teljes műszaki személyzet egyetlen technikusból áll, aki persze majdnem belerokkan a hihetetlen mennyiségű munkába: nincs szünnap, de az éjszakázás szinte mindig garantált. Gyakorlatilag a nyolc-tíz fős társulat cipeli a hátán ennek a színháznak minden terhét.

– Ilyen körülmények között nevezhető-e luxusnak, hogy olykor egy évig próbálnak bemutatni előt?

– Igen, az tényleg luxus, hogy nem egy hónap alatt készítjük el produkcióinkat. Nem vagyunk hajlandók rá, mert szeretünk próbálni, és ami nem mellékes: próbálni fontos. A több próba viszont több költséggel jár, mégis átlagosan öt-hat hónapig készülünk egy darabra. A lényeg a kreatív folyamat, a színházi együttgondolkodás, együttélés – bizonyos értelemben ennek leképezései az előadások. Nem terméket gyártunk, gyorsan és sokat, hanem évente egy-két produkciót, de azt valóban az életünk részeként, egy év alatt. Nem is tudnék olyan emberekkel dolgozni, akik nem tanul-

ják meg, hogyan kell kreatívan részt venni a munkában – itt nem betanulandó szerepek, hanem alkotói feladatok vannak.

– Mi a továbblépés esélye?

– Mindenki addig fejlődik és nő ez a kreatív energia, amíg önmaga is létre akar hozni olyasmit, amit valóban a saját kútfejből merít. Sokan vannak, akik képesek saját társulatot teremteni. Részben innen indult a Dream Team, az Andaxínház, Mándy Ildikó, Pintér Béla is, tehát több olyan társulat, illetve társulatépítő személyiség, amelyet-akit művészi munkássága során megérintettünk. Elsuhant mellettünk, és ezekkel az energiákkal feltöltödvé tovább építette a saját világát. Ha belegondol az ember, hogyan is működik egy kőszínház, elég markánsan kiderül, hogy miben és hogyan gondolkodunk más-ként.

– Mennyiben tévedés a struktúráján kívülieknek odaítélhető állami keret elosztása?

– Egy nagy kalap van, ezen osztozik az összes független csapat. Egy fiatalabb társulat pályázaton összeszed legfeljebb másfélmillió forintot, hogy egy évig fenntartsa magát. Közben ez az összeg egy ember megélhetésére sem elég, nemhogy egy teljes társulatra, annak infrastruktúrájára és a próbatermére. Ez pedig pontosan azt jelenti, hogy ezeknek a társulatoknak nincsen esélyük. Jövőkép nincs, mert a szintén nyomorgó nagy társulatokat látják maguk előtt. Vagy hamar feladják, vagy eleve ezzel a kinkeserves attitűddel vágnak bele. Az ember nem is nagyon érti, mit gondolnak azok,

akik a pénzt osztják, mire adják végül is ezeket a megalázó összeget. Valószínűleg a túlélésre, és persze ennek is örül mindenki, mert legalább a telefonszámait ki tudja fizetni, a produkciót pedig úgysem ebből a pénzből hozza létre.

– Ugye nem kizárólag a művészek kapnak ebből a keretből?

– Tény, hogy nagyon sokan kilógnak a pályázati rendszerből. A pályázatokat társulatok és befogadóhelyek számára írják ki, ennek ellenére az iskolajellegű intézmények, alapítványok szintén ide adják be a pályázataikat. Mindig mindenki kap valamiféle támogatást, mert ennél a kasszánál egyetlen fontos szempont létezik, nevezetesen, hogy mindenkinek betömjük a száját. Valójában a keretösszeg semmire sem elég, ugyanakkor nyilván szükség van erre is – ha ez sem lenne, az katasztrófához vezetne. Ráadásul valóban nagyon sok az értékes előadás.

Schiller, Kata felvételei

– Hol túlzóak az aránytalanságok ebben a rendszerben?

– Körülbelül száz független társulat próbál létezni annyi pénzből, amennyi egyetlen kőszínház éves támogatása. Ha egy átlagos csapat tíz személyből áll, máris ezer emberről beszélünk. Nemcsak az a baj, hogy kevés a pénz, hanem az is, ahogyan ez a pályázati rendszer ki van találva. Azok a társulatok, amelyek már régebben a színen vannak – mondjuk így – lobbiképesek: több embert ismernek, illetve őket is ismerik. És ha valaki Magyarországon már kapott valamit, azt nem nagyon veszik el tőle. Ha például tavaly adtak neki ötmillió forintot, ritkaság, hogy az idén kevesebbet adjanak, függetlenül attól, hogy mit csinál. Az idősebb társulatok tehát jobb helyzetben vannak. A pénz viszont nem igazán növekszik, ezért a nagyobb társulatok az összeg nagyobb részét elviszik. És kell is nekik.

– Van javaslata a megoldásra?

– Külön kellene választani azokat a társulatokat, amelyek már befutottak, és majdnem automatikusan kapják a pénzt. Ez egyébként szintén súlyos probléma: a rendszerből lehetetlen kiesni, tehát alapjaiban neveltséges. Szükség lenne olyan csatornára, amelyeken keresztül ki lehet esni belőle.

– Mámint azoknak, akik időlegesen leállnak?

– Ha valaki egy évre áll le, az nem gond, de senki nem kérdezi meg, hogy hova teszi a pénzt az, aki öt évig nem hoz létre semmi újat. Mégis ebből a kasszából él, azoknak a rovására, akik jönnek fölfelé, és bizonyosan létrehoznának valamit. Nyilván nagyon gonosz és veszélyes dolognak tűnik ilyesmit mondani, mégis egészséges lenne változtatni, mert így lehetőséget lehetne adni az új kezdeményezéseknek. A feljövő és a meglévő társulatok egymás érdekében tudnának mozogni, ha a régiek, mondjuk, három évre kapnának bizalmat. Ennyiből ugyanis megítélhető, hogy abban a

három évben tartották-e a minőséget, hoztak-e valami újat, vagy éppenséggel felzárkóztak mögöttük három olyan csapat, amelyeknek érdemesebb adni.

– Mihez kezdhet, aki kiesik a körből?

– Azt gondolom, hogy a függetlenséget az ember maga választja. Ha én ezzel az állami berendezkedéssel nem értek egyet, vagy eleve rossznak tartom, a függetlenséget választom, aminek viszont megvan az ára. Tehát kiléptem egy rendszerből, még ha százszázalékosan nem lehet is kilépni belőle, mert a pályázatok útján az ember visszakapcsolódik hozzá. A függetlenség árát mi is megfizetjük, bár szerintem az ország és annak kulturális élete ezerszeresen fizeti meg ezt az árat, mert a margón kívül született értékek nagy része elsikkad. Holott ha odafigyelnének, nagyon sok rendkívüli tehetséget, különleges egyéniséget találnának a függetlenek között. Amikor valaki kiszól a „nagy épületből”, hogy „ugyan mit is akartok ti?”, úgy érzem, megérte ezt az utat választanom. Aki ugyanis ilyet mond, azt vállalta, hogy beül a rendszerbe, és ezzel vállalta az összes kötelezettségét is annak, hogy az állami apparátus embertelen hálózatában szolgál. Igaz, számunkra nem látható át pontosan, valójában mit is szolgál. Mint ahogyan az sem, hogy mi működteti ezt az országot, ki gondolkodik itt, és hogyan áll össze az a bizonyos, néven nem nevezett koncepció. Nem az alkotók, nem a művészet oldaláról áll össze, az egyszer biztos.

– Mivel jár, ha a kuratóriumokban helyet kapnak az alkotók is?

– A Nemzeti Kulturális Alapprogram szakmai kuratóriuma lényegében művészekből áll. Másból azonban vagy újságírók, vagy szakértők, de nem alkotók próbálják az érdekeinket képviselni. Ha művészek vesznek részt ezekben a döntésekben, az sem jó, mert egymás fölött ítékeznek. Sokszor nincs szakember, aki megítélhet minket, akik pedig ott ülnek a minisztériumi vagy fővárosi kurató-

riumokban, azoknak fogalmuk sincs arról, hogy mi történik, mivel nem értenek hozzá. Ez persze nem érvényes mindenkire, vannak kivételek. Mégis valahogy úgy néz ki, hogy az érintettek nem a kultúráért, nem a művészekért, nem az emberekért, hanem az apparátus fenntartásáért küzdenek. Azért, hogy működjön a rendszer, nem pedig azért, hogy jól működjön.

– Említette, hogy a kiemelt társulatokat három évre kellene pályáztatni és kvázi bezabiztosítani. Nem veszélyeztetné ez a fiatal társulatok lehetőségét?

– Meg kellene hagyni nekik a jelenlegi pénzkeretet, ami az ő biztonságérzetüket is növelné. Akik nagyobb létszámmal, jelentősebb produkciókat hoznak létre, azok többet utaznak, és világszerte képviselik Magyarországot. Ha a mostani tíz-tizenöt millió helyett harminc-harmincöt millió forintból gazdálkodhatnának, akkor egészséges egzisztenciát tudnának maguknak teremteni, de ez még mindig csak megközelítőleg lenne normális. Némi jóindulattal egészséges minimumnak lehetne nevezni. Ha tehát ezek a társulatok leválnának, akkor az a pénzkeret, ami jelenleg adott, gyakorlatilag mind a fiatalokhoz juthatna.

– Tesznek bármit is ennek érdekében a művészek?

– Tudomásom szerint a Kortárs Táncszínházi Egyesület készül egy beadványra. De mi, alkotók is bementünk annak idején a minisztériumba, és mondtuk, nincsen ez így jól. Szándékosan mi mentünk be, hogy ne a szövetségek, szakszervezetek és különböző intézmények képviseljenek bennünket, hanem mi magunk mondjuk meg szemtől szembe, hisz a mi bőrünkről van szó. Nem történt semmi.

– Eredményes bármilyen szempontból is a miniszterhez járás? Úgy hírlík, aki elég hangosan sír, nem jön ki üres kézzel.

– A helyzet azt mutatja, hogy van erre példa: egyenként gesztenyét kapirgálni – az működik. Ez azonban jóval többet árt, mint használ, mivel ezekkel a rögtönzött segélyekkel is csak a nyilvánvaló lyukakat tömődik be. Az egyszeri támogatás valójában nem tudja megoldani egy rossz rendszer összes problémáját. Azonban pontosan tudjuk, hogyan vélekednek a kultúrpolitikusok, hiszen saját fülünkkel halljuk, amikor azt mondják rólunk: „örüljenek, hogy élnek, nem kell nekik több, mert így is, úgy is megcsinálják. Ezek örültek, szeretik, amit csinálnak – akár adunk nekik pénzt, akár nem, akkor is ezt fogják csinálni.” Ebben természetesen igazuk van, de erre nem lenne szabad építeni. Ez gazemberség. Sok a szólam, nagyon szépen beszélnek, valójában azonban évek óta csak kis előrelépések történnek. Tíz-hús százalékkal megemelik azt a kis összeget, aztán nagyon nagy a mellényük. Miközben tízszeresére kellene emelni, hogy valamiféle egészséges rendszer alakulhasson ki.

– Csak a kultúrpolitikát hibáztatják a helyzet reménytelenségéért?

– Kilencvenkilenc százalékban igen.

– És a maradék egyről ki tehet?

– Ennyi a szakma felelőssége vagy hibája, amit helyrehozhatnánk.

– Hogyan?

– Egyszerűen el kellene magyaráznunk a döntnököknek, hogyan csinálják, mert ők nem lesznek képesek maguktól kitalálni. Igaz, egyszer már beindítottak egy rendszert a nyolcvanas években, ami egy darabig jól működött, ám később nyilvánvalóan elavult. Most új programot kell írni – már készül –, és meg kell mondani a politikusoknak, hogy ezt a területet hogyan lehet egészségesen működtetni. Az az érzésem, hogy valójában mindez nem elég fontos, holott pontosan tudjuk, hogy mennyire nem mindegy most a magyar kultúra nemzetközi megítélése. Pedig egy országról a leghatékonyabban a táncelőadások tudnak közvetíteni, ezt felelőtlenség figyelmen kívül hagyni. Táncszínházaink rendszeresen utaznak külföldre, és sok díjat el is nyernek. Ez nagyon furcsa helyzet: miközben a műfaj ennyire nemzetközi, és képviselői országról országra viszik a magyarok hírért, a támogatásban ez mégsem fejeződik ki.

– Marakodnak a pénzért egymás közt a független társulatok?

– Nem jellemző. Ezek az emberek ismerik egymást, és gyakran dolgoznak együtt. Majdnem úgy tűnik – bár ez nem igaz –, mintha egy gigantikus, ezerfős társulatról volna szó. Ahhoz képest, hogy milyen nyomorúságos a helyzet, e független közeg belső élete meglehetősen egészséges. Örömmámor persze nincsen: nagyon erős valószínű az elkeseredés és a depresszió, mindenki úgy érzi, nem valószínű értékeli a munkáját. Ugyanakkor tudjuk más korokból és más művészeti ágakból, hogy sok mindenre érdemes odafigyelni, ami függetlenül, marginálisan a nyomorból kezdődik. Abból születhetnek nagy alkotók, komoly izmusok és gondolatvilágok. Amit aztán persze a hivatalos művészeti irányzatok lenyúlnak.

– Nálunk is?

– Igen, de már csak akkor, amikor emezek kicsiszolódtak, és túl vannak a nyomoron. Pontosan tudható, hogy ez így működik. Nagyon fontos, amit csinálunk, és még fontosabb, hogy elmenjünk a szélsőségekig. Az a fajta elkényelmesedés és lelketlenség, ami a kőszínházakban jellemző, szükségszerűen ártalmas, míg az az egyszerűség, ahogyan a függetlenek dolgoznak, mindenképpen termékeny.

– A társulat kifejezés egyáltalán fedi a valóságot?

– Ezek tényleg társulatok szeretnének lenni, és meggyőződés, hogy akként is működnek. Semmi más nem tartja őket össze, mint a színház szeretete és a lelkesedés. Ugyanakkor a függetleneknek legalább az egyharmada profi. A kétharmada vagy nem elég felkészült, vagy nem is akar profivá válni. De akkor is valódi társulatok, sokkal inkább, mint a kőszínházai; a kőszínházakban nem társulati jellegű közösségek dolgoznak, csak termelés zajlik. A társulat nálunk azt jelenti, hogy kivétel nélkül mindenki abban gondolkodik. A függetlenek élete valóban társulati élet, társulati munkamegosztás, figyelem, fegyelem és kreativitás jellemzi.

– Van olyan külföldi modell, amely működőképes lenne Magyarországon?

– Igen, már kitalálták, mi mégis a spanyolviaszt keressük minduntalan. Franciaországban külön tánc törvény is van, Hollandiában is működik a rendszer. Igaz, a franciáknál most omlott össze az egész, mert mamutcégek és tétvértársaságok arra használták a törvényt, hogy állami pénzhez jussanak ezen a szférán keresztül. Hollandiában viszont a városi színházakat külön támogatják, és kötelezik arra, hogy a támogatott független tánc társulatokat befogadják. Tekintélyes közönségréteg, felkészült szakértői kar és egészséges szintű érdeklődés alakult ki. Magyarországon eközben a gyártási nincsen révén született produktumhalmazt a legtöbb esetben nincs lehetőség eljatszani. Már a csehek és a szlovénok is jobban csinálják, pedig ők is szegények.

– Készülnek a magyar társulatok az uniós csatlakozásra, van, aki elmondja nekik, hogy mindez rájuk nézve milyen lehetőségekkel és elvárásokkal jár?

– Nem hiszem, hogy különösképpen foglalkozniuk kellene ezzel, mert a magyar táncszínházi társulatok színvonala, művészi kvalitásai már évek óta megütik az európai mércét. Nem hiszem, hogy a művészek tudják, milyen adminisztratív és gazdasági következményekkel jár az uniós csatlakozás. Nem is szoktak ezzel foglalkozni. Erre való a szövetségek, egyesületek, igaz, a minisztérium is tájékoztathatná a művészeket. A társulatok már évek óta kényszerállalalkozókként működnek. Mint gazdasági miniintézmények kénytelenek voltak elsajátítani, hogyan kell adózni meg könyvelni. Talán mi, független művészek függünk leginkább a rendszertől: jogászokunk, gazdálkodunk, könyvelünk. Személyesen hajtunk fejet a bürokrácia előtt. Aztán egy kicsit álmodozunk, bámuljuk az eget, hogy találkozzunk a múzsákkal, majd vetünk egy újabb pillantást a kezünkben heverő EU-s pályázati jogszabályokra. Félő, hogy később mindez a színpadon üt vissza.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: KOREN ZSOLT